

DUSA ÁGNES RÉKA – FŰRÉSZ TÜNDE – PÁRI ANDRÁS

CSALÁDKÉP ÉS CSALÁDI SZEREPEK ÉRTÉKELÉSE A HATÁRON TÚLI MAGYAROK KÖRÉBEN

A valós demográfiai trendek mellett mindig izgalmas azt is követni, hogyan változnak a társadalmi normák, hiszen azok is az össztársadalmi gondolkodás egyfajta lenyomatát jelentik. A házasságkötés és a gyermekvállalás kapcsán sincs ez másként. Az ideálok erősen kölcsönhatásban állhatnak a megvalósuló folyamatokkal, bizonyos esetekben feltételezhetően egy-egy normaváltozás hat a gyermekvállalási döntésekre, máskor pedig pont a család-alapítási viselkedés tömeges változása alakíthat a társadalmi elvárásokon.¹

Tanulmányunkban most az ideálképekre fókuszálunk, azaz arra, hogy a határon túli magyarok mit tekintenek ideális életkornak a házasságkötésre és az első gyermek vállalására. Előbb a nemzetközi és hazai szakirodalmat tekintjük át, majd a Kötelékek – Családkutatás a külföldi magyarok körében kutatás adatbázisát felhasználva vizsgáljuk meg a házasságkötésre és gyermekvállalásra vonatkozó ideálképeket.

Szakirodalom

Az európai általános trendekről Eurostat-adatok alapján az mondható el, hogy 2014 óta a nők átlagosan 30 évesen, a férfiak pedig 33 évesen kötik az első házasságukat, így az első házasságok átlagéletkora minden országban nőtt. Legnagyobb mértékben 2010 és 2021 között a spanyol férfiaké és a portugál nőké, legkevesbé a görög férfiaké és a magyar nőké. 2021-ben az első házasságukat kötők átlagéletkora Spanyolországban volt a legmagasabb, és Romániában a legalacsonyabb, ahol a nők átlagéletkora 27,5 év volt, a férfiaké pedig 30,7 év. A szlovákiai adatok szerint az első házasságkötésre átlagosan a férfiak 31,7 évesen, a nők

1 Lazzari, Ester – Compans, Marie-Caroline – Beaujouan, Eva: Changing Childbearing Age Norms in Europe in Times of Fertility Postponement. *SocArXiv*, 2022. december 15.

28,9 évesen adják a fejüket, Magyarországon pedig átlagosan először 32,4 évesen válnak férjjé és 29,7 évesen válnak feleséggé az emberek. (Szerbiai adatok nem álltak rendelkezésre.)²

Egy 2022-es magyarországi vizsgálat alapján³ a megkérdezettek többsége szerint 30 éves kor alatt a legjobb családot alapítani. A válaszadók többsége úgy gondolja, hogy a nőknél a fiatalabb életkor ideálisabb a családalapításra: 35% szerint 25 éves kor alatt a legjobb anyává válni, 47% szerint 26–30 év között, 31 év felett pedig 18% szerint ideális első gyermeket vállalnia egy nőnek. A férfiak többsége (49%) a 26–30 éves kort tartja ideálisnak az apává válásra, de felfelé megengedőbbek: a 31 év feletti apává válást a kérdezettek 34%-a ideálisnak tartja. Érdekes, hogy a fiatalabb életkori kategóriákat (21–30 év közötti apává válást) a nőkhez képest a férfiak magasabb arányban gondolták a legjobbnak. Ez az eredmény egybecseng Engler egyetemista populációban végzett kutatásával, ahol a válaszadó fiatalok több mint fele a 25–30 év közötti életkort tartja ideálisnak az első gyermek megszületéséhez, több mint egytizedük pedig akár már az egyetemi képzésüket követő években egyből szívesen családot alapítana.⁴

Lazzari⁵ és munkatársai a European Social Survey 2006-os és 2018-as hullámát vizsgálva azt nézték meg 21 európai országban, hogyan változtak a gyermekvállalás normái. Eredményük szerint a gyermekvállalás ideális életkora minden vizsgált országban kitolódott. Magyarországon a két vizsgálati évet összevetve az látszik, hogy míg 2006-ban még az európai átlag alatti volt a nők esetében az ideálisnak gondolt gyermekvállalási életkor, addig 2018-ra már a küszöbérték fölé emelkedett hazánkban is ez a szám. A kutatók ennek legfőbb okát abban látják, hogy Európa országaiban növekedett az iskolázottság. A gyermekvállalás ideálisnak tartott felső életkori határa Magyarországon jelentősen megnőtt (nőknél 2,6, férfiaknál 2 évvel). Ennek az oka a kutatók szerint az IVF kezelések állami támogatása. A normák változását és a tényleges termékenységi adatok változásait összevetve Magyarországon mind abszolút, mind relatív értelemben jelentősen nőtt a 40 év feletti szülések száma, és ezzel párhuzamosan a normák is megengedőbbé váltak a késői gyermekvállalás tekintetében. A kutatók szerint az életkori norma emelkedésének veszélye, hogy a párok „kifutnak” a gyermekvállalás biológiai időablakából, ám az előnye, hogy a szülők a többedik gyermek esetében nem érzik

2 Nyírády Adrienn: Házasságkötések hazai és nemzetközi viszonylatban. *Kapocs*, 2024. 7 (1–2). 67–77.

3 Fűrész Tünde – Nagy Tímea – Horváth-Varga Anikó: A 30 éves kor alatti gyermekvállalás ösztönzésének szükségessége. *Kapocs*, 2023. 6 (2–3). 36–45. (A Kopp Mária Intézet vizsgálata CATI-módszerrel, 1000 fő megkérdezésével történt 2022 júliusában. A minta reprezentatív volt a 18 évnél idősebb magyar lakosságra nem, életkor, településtípus, valamint iskolai végzettség szerint.)

4 Engler Ágnes: Párkapcsolati elköteleződés és családalapítási szándékok. In: Engler Ágnes (szerk.): *Család és karrier*. Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ: Debrecen, 2018. 13–42.

5 Lazzari, Ester – Compans, Marie-Caroline – Beaujouan, Eva: Changing Childbearing Age Norms in Europe in Times of Fertility Postponement. *SocArXiv*, 2022. december 15.

normaszegésnek a kései gyermekvállalást, így megszülethet a harmadik, negyedik gyermek is egy-egy családba.

Szintén összehasonlító kutatást végzett Kiss Tamás,⁶ aki Romániában a román és az erdélyi magyar közegben vizsgálta a reprodukzív magatartást. Egy fontos különbségre világított rá, amikor azt állapította meg, hogy az iskolai végzettség és a nemzetiség eltérései elsősorban nem a megvalósult termékenység, hanem az ideálisnak vélt gyermekszám és a kívánt gyermekszám tekintetében mutatkoznak meg. A románok esetében az alacsony iskolai végzettségűek körében a magas gyermekszámot tartják ideálisnak, és ők szeretnék is több gyermeket. Emellett megfigyelhető a több kelet-európai országra jellemző U alakú mintázat is, vagyis az egyetemi végzettségűek körében szintén magasabb a kívánt gyermekszám, mint az érettségizetteknél. Az erdélyi magyar lakosság esetében az ideálisnak tartott gyermekszám jóval egységesebb (2,3-2,4 körül alakul minden iskolázottsági fokon), ugyanakkor a kívánt gyermekszám átlaga az iskolázottsággal nő, és kifejezetten a felsőfokú végzettségűek körében a legmagasabb (2,1). Egy Bihar megyei magyar nők körében végzett felmérés 2021-ben arra hívja fel a figyelmet, hogy a jövőbeni gyermekvállalási szándék kedvezőnek tűnik, azonban a migrációs opciók (átköltözés Magyarországra vagy más országba) és az asszimiláció kockázata bizonytalansági tényezőként jelentkezik a magyar nyelvű közösségek jövője szempontjából.⁷

Jelen tanulmányban az ideális életkorokra vonatkozó kérdéseket vizsgáltuk, azaz hogy a határon túli magyar válaszadók mit gondolnak, mi az ideális életkor a házasságkötésre, illetve mi az első gyermek vállalásának ideális életkora férfiak és nők esetében.

Eredmények

Mikor ideális házasságot kötni?

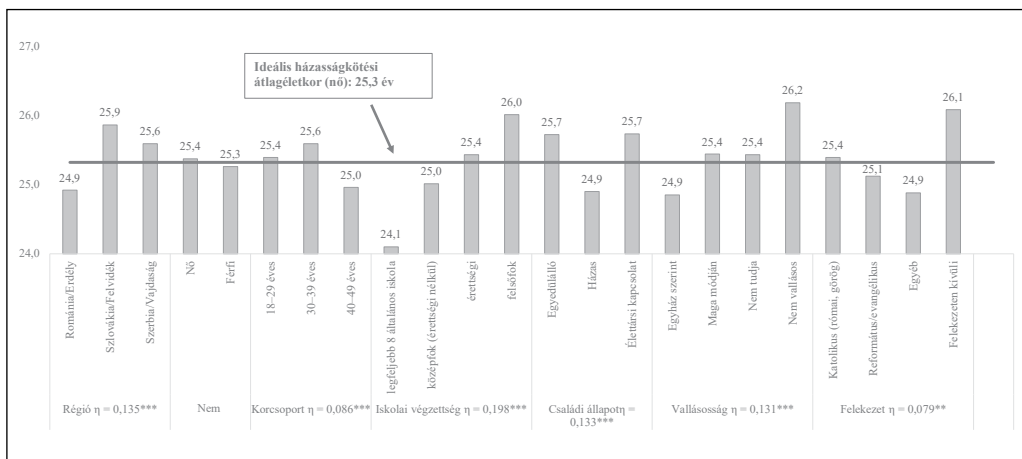
A válaszadók szerint a nők ideális első házasságkötési életkora 25–26 év, ami mintegy négy-öt évvel alacsonyabb az anyaországi átlagnál (30 év, KSH Stadat).⁸ Az NPKI-KINCS 2018-as felmérése szerint a nők az első házasságkötésre a 25,04 évet, míg a férfiak a 24,8

6 Kiss Tamás: A reprodukzív magatartás etnikai különbségei Erdélyben. *Kisebbségi Szemle*, 2019. 4 (4). 51–75.

7 Györgybiró, A. C. (2021). Külhoni családok a járvány idején. *Kapocs*, 4 (1–2). 21–28. DOI: <http://doi.org/10.63582/KAPOCS.2021.1–2.3>

8 „...a nők első házasságkötésének átlagos életkora több mint 8 évvel, az első gyermekek világra hozatala 5,8 évvel emelkedett a rendszerváltás óta.” KSH (online): *A születések és a termékenység irányzatai és demográfiai jellemzői*. Letöltés helye: https://www.ksh.hu/docs/hun/xfp/idoszaki/szuletesek_termekenysseg/; letöltés ideje: 2025. 11. 1.

évet gondolták a legjobbnak. Ugyanakkor a tényleges első házasságkötés átlagéletkora 22,85 év volt a nőknél.⁹ Emellett úgy vélték, hogy a nőknek körülbelül 2-3 évvel korábban kellene házasságot kötniük, mint a férfiaknak.¹⁰

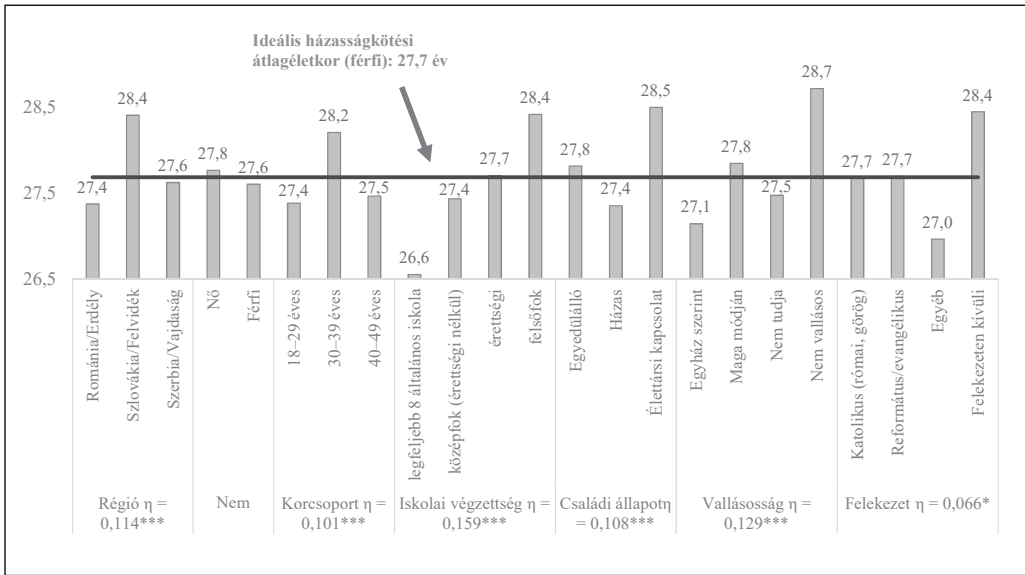

1. ábra: A házasságkötés ideális átlagéletkora a nők számára a főbb szociodemográfiai változók mentén
Megjegyzés: * $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$**

A nők ideális házasságkötési életkora 25,3 év (SD = 3,06, N = 1840). A régiók között szignifikáns, kis hatásnagyságú eltérés mutatkozott: a Felvidéken élők magasabb, Erdélyben pedig alacsonyabb kort tartottak ideálisnak. A nők és a férfiak véleménye gyakorlatilag nem különbözik egymástól, azaz mindkét nem hasonlóan gondolkodik a nők ideális házassági életkoráról. A korcsoportok közül a 30–39 évesek tették legmagasabbra a nők optimális házasságkötési korát. Az iskolai végzettség hatása erős: míg a diplomával rendelkezők szerint 26 éves kor a megfelelő, addig az alapkörű végzettségűek szerint 24,1 év. Az egyedülállók és élettársi kapcsolatban élők későbbi életkort javasoltak, szemben a házasokkal. Az egyház tanítása szerint vallásosak fiatalabb, míg a nem vallásosak idősebb kort tartották megfelelőnek. A felekezetek szerint csak enyhe eltérések mutatkoztak: a felekezeten kívüliek a 26,1, a katolikusok a 25,4, a protestánsok pedig a 25,1 éves kort jelölték meg. (A részletes adatokat lásd az 1. ábrán.)

9 KINCS: *Szociológiai kutatás a külföldi magyar családok körében és a köldökzsinór program*. 2019.

10 Papházi Tibor – Béres Orsolya – Baráté Edina – Trieb Mariann – Székely András: Párkapcsolatok és gyermekvállalás a külföldi magyar családok körében – egy reprezentatív kutatás eredményei. *Kisebbségi Szemle*, 2019. 4 (3). 7–36.

2. ábra: A házasságkötés ideális átlagéletkora a férfiak számára a főbb szociodemográfiai változók mentén
Megjegyzés: * $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$**

A férfiak ideális házasságkötési életkora átlagosan 27,7 év ($SD = 3,66$, $N = 1834$) volt, ami mintegy 2,4 évvel haladja meg a nők esetében megadott ideális életkort. Mindez részben a hagyományos nemi szerepekhez kötődő elvárásokból fakadhat: a férfiaknál a stabil anyagi helyzet kialakítását és a családfenntartói szerep betöltését gyakrabban tekintik előfeltételnek a házasságkötésre. A régiók között kisebb, de szignifikáns eltérések mutatkoztak, ami a helyi gazdasági különbségekhez, migrációs mintákhoz, illetve a közösségi normákhoz köthetők.¹¹

A nők és a férfiak vélekedése közel azonos a férfiak ideális házasságkötési életkoráról. A 30–39 évesek körében mértük a legmagasabb értéket. A diplomások későbbre, az alapfokúak korábban helyezik ezt, ami a kitolódó életpályát tükrözi.¹² A házasok 27,4, az egyedülállók 27,8, az élettársi kapcsolatban élők 28,5 éves kort tartanak ideálisnak, ami a „próba-házasság” késleltető hatását jelzi. A vallásosok korábban, a nem vallásosok később tartják optimálisnak a férfiak férjé válását (a részletes adatokat lásd a 2. ábrán).

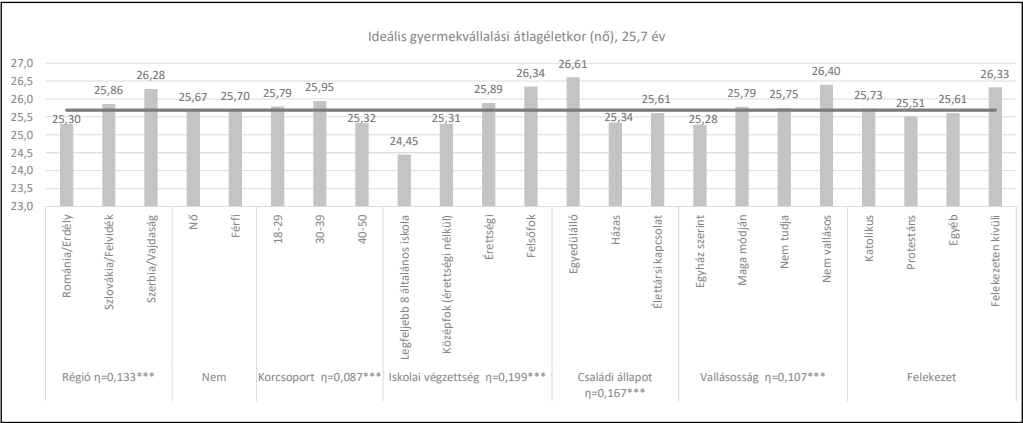
11 Karácsonyi Dávid – Kincses Áron: Az elvándorlás hatása a kárpátaljai magyarság helyzetére. *Földrajzi Közlemények*, 2010. 134 (1). 31–44.; Kincses Áron: *A Kárpát-medence ezredforduló utáni migrációs hálózatának vizsgálata*. Központi Statisztikai Hivatal: Budapest, 2012; Tóth Géza – Kincses Áron: *A Kárpát–Pannon térség gazdasági térszerkezete. Statisztikai Szemle*, 2024. 102 (5). 39–414.

12 Dusa Ágnes – Ludescher Melinda – Kozák Kőkény – Uhljár Péter – Wágner Tamás: A mamahotel-jelenség Európában – a szülői ház elhagyásának átlagéletkora szempontjából. *Kapocs*, 2025. 1–2. 157–178.

Mikor ideális gyermeket vállalni?

A 2018-as adatfelvétel szerint, a nők számára megjelölt ideális gyermekvállalási átlag-életkor 25,5 év volt. Kárpátalján fiatalabb (24,5 év), míg Felvidéken idősebb korra (26,2 év) helyezték ezt a válaszadók. A férfiak esetében a leginkább ideális életkor az apává válásra 28,4 év volt: Kárpátalján itt is a fiatalabb (27,4 év), Felvidéken pedig az idősebb életkort tartották ideálisnak (29,5 év).¹³

A gyermekvállalás ideális életkora 2023-ban a nők körében átlagosan 25,69 év (SD = 3,11 N = 1861), a férfiak körében 28,11 év (SD = 3,57 N = 1841) volt. A nőknél valamelyest az idősebb kor irányába, míg a férfiak ideális apává válásánál fiatalodást detektálhatunk. Vagyis a házasságkötéshez hasonlóan az első gyermek vállalásának ideális életkorában is 2-3 éves korkülönbség rajzolódik a nemek között, és kismértékű közeledés látható az ideálisnak vélt életkor tekintetében.

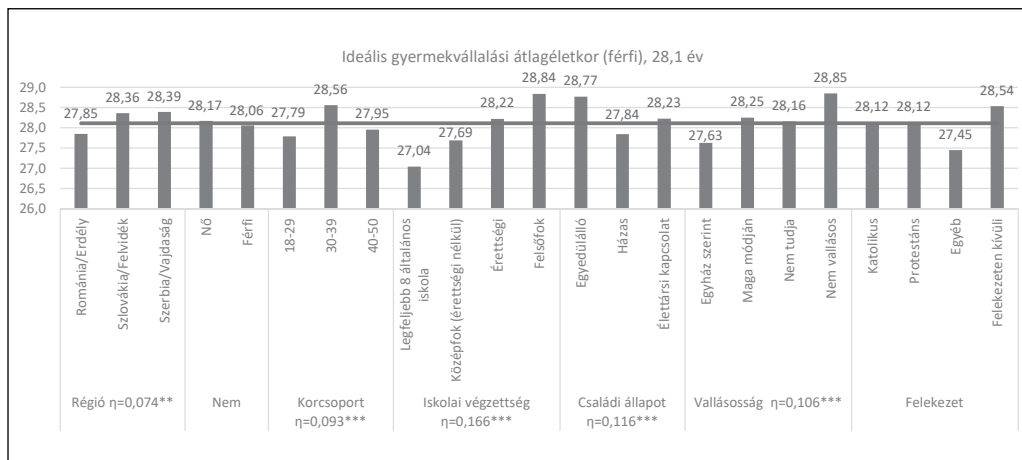
3. ábra: Az első gyermek vállalásának ideális átlagéletkora a nők számára a főbb szociodemográfiai változók mentén

Megjegyzés: * $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$**

A nők elsőgyermek-vállalásának ideális életkora regionálisan eltér: Erdélyben a legalacsonyabb, majd ezt követi a Felvidék és Vajdaság. Nemek között nincs különbség, életkor szerint viszont a 40–50 évesek tartják legfiatalabbnak az ideális kort, míg a 30–39 évesek későbbre, 25,9 évre teszik ezt. Az iskolai végzettség mentén szignifikáns összefüggés látható: minél magasabb valakinek az iskolai végzettsége, annál későbbre tolódik az első gyermek vállalása. A családi állapot szerint a házasok fiatalabb korban (25,3 év), az élettársi

13 Papházi Tibor – Béres Orsolya – Barató Edina – Trieb Mariann – Székely András: Párkapcsolatok és gyermekvállalás a külföldi magyar családok körében – egy reprezentatív kutatás eredményei. *Kisebbségi Szemle*, 2019. 4 (3). 7–36.

kapcsolatban élők 25,6, míg az egyedülállók 26,6 évesen tartják ideálisnak a családalapítást. A vallásosak is korábbra (25,3 év), a nem vallásosak pedig későbbre (26,4 év) teszik ezt az életkort. A felekezetek között nincs szignifikáns különbség (a részletes adatokat lásd a 3. ábrán).

4. ábra: Az első gyermek vállalásának ideális átlagéletkora a férfiak számára a főbb szociodemográfiai változók mentén

Megjegyzés: * $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$**

Erdélyben gondolják a legalacsonyabbnak a férfiak ideális gyermekvállalási életkorát, míg a Felvidéken és Vajdaságban közel hasonlókat vélnek a legjobbnak. A nemek között nincs különbség. A 19–29 évesek jelölték meg a legalacsonyabb, a 30–39 évesek a legmagasabb ideális életkort. Az iskolai végzettség növekedésével emelkedik az ideálisnak tartott életkor: az alapfokú végzettségűek 27,04, a felsőfokúak 28,84 évet tartanak optimálisnak. A családi állapot szintén meghatározó: a házasság fiatalabb, az élettársi kapcsolatban élők és az egyedülállók idősebb kort jelöltek meg. A legvallásosabbak fiatalabban, a nem vallásosak későbbi életkorban tartják ideálisnak az apává válást. A felekezetek között szignifikáns eltérés tapasztalható (a részletes adatokat lásd a 4. ábrán).

Klaszterek – az ideális házasságkötés és gyermekvállalás összevonva

Kíváncsiak voltunk arra, hogy a válaszadók véleményei alapján kirajzolódna-e eltérő csoportok az ideálisnak tartott házassági és gyermekvállalási életkorok mentén. Ezért az ideális életkorokra vonatkozó négy kérdést bevontuk egy K-Means klaszteranalízisbe. Előzetesen azt feltételeztük, hogy kialakulhat egy olyan csoport, aminek tagjai támogatják

a korai házasságot, de a gyermekvállalás ideális életkorát későbbre tolják, vagy ahol nagyobb korkülönbség mutatkozik meg a férfiakra és nőkre vonatkozó ideális életkorokban. Végül azonban négy olyan klaszter alakult ki, ahol a férfiak és nők közötti életkorban nincs kiugró eltérés, a házasság és gyermekvállalás ideális életkorát tekintve pedig kifejezetten szoros az együttjárás mind a négy esetben, azaz a házasságkötést gyorsan követi a gyermekvállalás. Nézzük meg tehát a négy kialakult klasztercsoportot.

Az első, a kései házasságot és gyermekvállalást támogatóknak nevezett csoport a legkisebb, 76 válaszadó tartozik ide. Mind a házasság, mind az első gyermek vállalásának ideális életkorát tekintve a legmagasabb életkort határozták meg a többi klaszterhez képest. Az ideális házasságkötési kort nők esetében 31 éves korra, férfiak esetében 36,5 éves korra tették, az első gyermek vállalásának ideális életkorát pedig a nők esetében 31, a férfiak esetében 36 évben határozták meg. Egy érdekesség ezzel kapcsolatban, ami csak ebben a klaszterben jelent meg: a férfiakra vonatkozóan ugyan kicsivel, de a gyermekvállalás ideális kora megelőzi a házasságkötés ideális korát. Minden más esetben a házasodási életkor alacsonyabb az ideálisnak tartott gyermekvállalási kornál. Szintén érdekes, hogy ebben a klaszterben a legnagyobb az életkori eltérés a férfiak és a nők között: mind a házasság, mind a gyermekvállalás esetében 5 év.

A következő csoport az előző ellentéte, hiszen mind az ideális házasságkötési, mind az ideális gyermekvállalási életkort tekintve a legalacsonyabb korévet adták meg. A házasság ideális életkora 22 év a nőknél és 24 év a férfiaknál. Ez azt is jelenti, hogy a csoport tagjai szerint kicsi az ideális életkori különbség a két nem között. Az első gyermek vállalásának ideális életkora is ebben a klaszterben a legalacsonyabb, férfiaknál 24, nőknél 22 év. Éppen ezért ezt a klasztert a korai házasságot és gyermekvállalást támogatók csoportjának neveztük el, 483 válaszadó tartozik ide.

A következő csoport a legnagyobb számú, 839 fővel. Az előző csoporthoz képest minden szituációban az ideális életkort kicsit idősebbnek határozták meg, ám ezek az életkorok a négy csoportot áttekintve még mindig fiatalnak számítanak. A házasságkötés ideális életkora szerintük a férfiak esetében 27,5 év, a nők esetében 25 év. A gyermekvállalás ideális életkora pedig 28 és 27 év. Figyelembe véve a határon túli magyarság vonatkozó demográfiai trendjeit,¹⁴ azt mondhatjuk, hogy ezek az ideálképek a helyi szokások követésével függhetnek össze, ezért határon túli normákat követők lett a csoport neve.

14 Szilágyi Dániel – Rövid Irén – Ludescher Melinda – Deákné Dusa Ágnes – Trásy Lilla – Papházi Tibor: Mérőldkövek a családalapítás útján. In: Fűrész Tünde – Kántor Zoltán – Székely Levente (szerk.): *Kötelékek. Családkutatás a külhoni magyarok körében*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: Budapest, 2024. 16–33.

Végül a negyedik, 368 főt tartalmazó klaszterbe azok tartoznak, akik szerint a nők ideális házasságkötési életkora 28 év, a férfiaké 31 év. Az első gyermek vállalásának ideális életkora pedig nők esetében 29, a férfiak esetében pedig 31 év. Ez leginkább a magyarországi trendekkel egyezik, ezért anyaországi mintázatot követőknek neveztük el ezt a csoportot.

	Kései házasságot és gyermekvállalást támogatók	Korai házasságot és gyermekvállalást támogatók	Határon túli normákat követők	Anyaországi mintázatot követők
Létszám (fő)	76	483	839	368
Véleménye szerint manapság hány éves korban ideális házasságot kötni egy nőnek?	31,06	22,34	25,25	28,29
Véleménye szerint manapság hány éves korban ideális házasságot kötni egy férfinak?	36,58	24,07	27,67	30,70
Hány éves korban az ideális az első gyermeket vállalni egy nőnek?	31,12	22,75	25,72	28,80
Hány éves korban az ideális az első gyermeket vállalni egy férfinak?	36,35	24,42	28,27	31,27

1. táblázat: A családalapítás ideális időpontja szerinti klaszterek (K-means kluster)

Ezután érdemes áttekinteni, hogy az egyes klaszterekbe tartozókat hogyan lehet demográfiai jellemzőkkel leírni. Ehhez keresztábra (khi-négyzet-próba) és varianciaanalízis (ANOVA) módszereket használtunk.

A válaszadó neme és a klaszterbe tartozás között nem mutatkozott szignifikáns összefüggés. Szintén nem volt szignifikáns az összefüggés az életkor és a klaszterek között.

Területi különbségek azonban már karakteresen megjelentek. Mind a három határon túli magyar csoportban a válaszadók a saját közösségi normáikat tartják ideálisnak legnagyobb arányban, azaz a harmadik, határon túli normákat követők klaszter jellemezhető a legmagasabb megoszlási arányokkal. Legmagasabb a Vajdaságban (50%), azt követi Erdély (49%) és Felvidék (41%). Erdélyben szintén magas a korai házasságkötést és gyermekvállalást támogatók csoportjába tartozók aránya: 32% a vajdasági 25%-hoz és a felvidéki 24%-hoz képest. Az anyaországi mintázatot követők pedig magasabb arányban vannak jelen a felvidéki almintában, hiszen 30%-uk sorolható ebbe a klaszterbe, szemben a vajdasági 20%-kal és az erdélyi 16%-kal. A kifejezetten kései ideális családalapítást támogatók között is a szlovákiai magyarok vannak magasabb arányban (6%), míg a Vajdaságban (4%) és Erdélyben (4%) alacsonyabb ez a szám. Összességében, különösen, ha az adjusted residual értékeket is figyelembe vesszük, az rajzolódik ki, hogy az erdélyi válaszadók inkább a korai családalapítás felé hajlanak, a vajdaságiak véleményét leginkább a saját szokásaik határozzák meg, míg a felvidékiek a későbbi családalapítást tartják ideálisnak.

	Kései házasságot és gyermekvállalást támogatók	Korai házasságot és gyermekvállalást támogatók	Határon túli normákat követők	Anyaországi mintázatot követők	Összesen (fő)
Erdély	4%	<u>32%</u>	49%	16%	876
Felvidék	6%	24%	41%	<u>30%</u>	412
Vajdaság	4%	25%	50%	20%	461

2. táblázat: A családalapítás ideális időpontja szerinti klaszterek megoszlása területi szempontból (sorszámzések) $P = 0,000$

Megjegyzés: aláhúzás = több elem került az adott cellába, mint az véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adjusted Standardized Residual $\geq 1,96$); dőlt = kevesebb elem került az adott cellába, mint az véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adjusted Standardized Residual $\leq -1,96$).¹⁵

Szintén összefüggés látható a legmagasabb iskolai végzettség és az ideális családalapítás ideje alapján létrehozott klaszterek között. Az iskolai végzettséget három szintre összevonva az látható, hogy ismét a határon túli normákat követő klaszterbe tartozók jelennek meg legmagasabb arányban mind a három iskolázottsági fokon. Emellett viszont az alapfokú iskolai végzettségűek körében magas a korai családalapítást támogatók aránya (36%), a

15 Agresti, Alan: *Categorical Data Analysis*. Wiley: New York, 2002.

középfokú iskolai végzettségűek esetében 28% ez az arány, a felsőfokú iskolai végzettségűek körében pedig ehhez képest csak 20%. A felsőfokú iskolázottságú válaszadók között magasabb a megoszlása az anyaországi mintázatot követőknek (25%), és itt a legmagasabb az aránya a kései házasságot és családalapítást támogatóknak is (5%).

	Kései házasságot és gyermekvállalást támogatók	Korai házasságot és gyermekvállalást támogatók	Határon túli normákat követők	Anyaországi mintázatot követők	Összesen (fő)
Alapfokú iskolai végzettség	3%	<u>36%</u>	46%	15%	578
Középfokú iskolai végzettség	4%	28%	47%	22%	703
Felsőfokú iskolai végzettség	5%	20%	50%	<u>25%</u>	465

3. táblázat: A családalapítás ideális időpontja szerinti klaszterek megoszlása legmagasabb iskolai végzettség szempontjából (sorszámaleklok) $P = 0,000$

Megjegyzés: aláhúzás = több elem került az adott cellába, mint az véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adjusted Standardized Residual $\geq 1,96$); dőlt = kevesebb elem került az adott cellába, mint az véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adjusted Standardized Residual $\leq -1,96$).¹⁶

A vallásosság szerepe szintén kimutatható, hiszen a vallási önbesorolás szignifikáns összefüggést mutat az ideálisnak vélt családalapítási klaszterekkel. Az egyház vallási előírásait követők között vannak a legnagyobb arányban azok, akik a korai házasságkötést és gyermekvállalást támogatják (34%), bár összességében a legvallásosabb csoport is a határon túli normákat követi leginkább (46%). A maguk módján vallásosak között is a határon túli normákat követők vannak legtöbben, hiszen majdnem felük (49%) úgy gondolja, hogy a húszas éveik közepén ideális családot alapítani a fiataloknak. Bár magas az arányuk a korai házasságot és gyermekvállalást támogatók között (26%), az adjusted residual értéke azt mutatja, hogy a várhoz képest alulreprezentált a jelenlétük. Azok, akik nem tudják, hogy vallásosak-e, szintén a határon túli normákat követik leginkább, ám ez az arány (38%) a legalacsonyabb a négy vallásos csoportot összevetve. Körükben inkább az anyaországi

16 Agresti, 2002. Categorical Data Analysis, i. m.

családalapítási minták követése a jelentős (28%), különösen, ha a vallásosság szerinti csoportokkal összehasonlítjuk. Érdekes ellentmondás, hogy magas az arányuk a korai házasságkötést és gyermekvállalást támogatók csoportjában (29%, ami a második legmagasabb arány), ugyanakkor a kései családalapítást támogatók klaszterében is (5%). A nem vallásosok megoszlásai egyértelműbbek: a határon túli normákat követők vannak legmagasabb arányban, ám a kései házasságot és gyermekvállalást ideálisnak tartók között kimagasló (11%) az arányuk a többi csoporthoz képest.

	Kései házasságot és gyermekvállalást támogatók	Korai házasságot és gyermekvállalást támogatók	Határon túli normákat követők	Anyaországi mintázatot követők	Összesen (fő)
Egyház szerinti vallásosság	2%	<u>34%</u>	46%	18%	568
Maga módján vallásos	4%	26%	49%	21%	901
Nem tudja	5%	29%	38%	<u>28%</u>	97
Nem vallásos	<u>11%</u>	19%	49%	22%	179

4. táblázat: A családalapítás ideális időpontja szerinti klaszterek megoszlása önbevallásos vallásosság szerinti bontásban (sorszázalékok) $P = 0,000$
Megjegyzés: aláhúzás = több elem került az adott cellába, mint az véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adjusted Standardized Residual $\geq 1,96$); dőlt = kevesebb elem került az adott cellába, mint az véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adjusted Standardized Residual $\leq -1,96$).¹⁷

A vallásos válaszadókon belül kíváncsiak voltunk felekezeti eltérésre, így létrehoztunk egy katolikus és egy protestáns kategóriát, ám nem mutatkozott szignifikáns összefüggés. Tendenciaszerűen kirajzolódott, hogy a katolikusok felülreprezentáltak a magyarországi mintázatot követők között, míg a reformátusok a korai családalapítók között, ám ennek inkább területi okai lehetnek (a határon túli magyarok között a Felvidéken inkább katolikusok vannak többségben, az erdélyi magyarok között a reformátusok és a katolikusok aránya kiegyensúlyozottabb).¹⁸

¹⁷ Agresti, 2002. Categorical Data Analysis, i. m.
¹⁸ Gyurgyík László – Sebők László (szerk): Népszámlálási Körtkép Közép-Európából 1989–2002. Teleki László Alapítvány: Budapest, 2003.

A családi állapot szintén érdekes összefüggéseket mutatott az ideális családalapítás négy klaszterével. Az látszik, hogy a házasságban élő válaszadók támogatják leginkább a korai családalapítást: 31% azokkal szemben, akiknek van párjuk, de nem házasok (26%) és azokkal szemben, akik egyedülállók (24%). Akiknek ugyan van párjuk, de nem házasodtak (még) össze, azok is alapvetően a határon túli normákat tartják ideálisnak (ahogyan a házasok is), ám körükben mégis felülreprezentáltak a kései családalapítást támogatók. Hasonló a helyzet azokkal, akik egyedülállók: a legtöbben a határon túli normákat tartják követendőnek, ám felülreprezentáltak mind az anyaországi mintázatot követők, mind a kései családalapítást támogatók között.

	Kései házasságot és gyermekvállalást támogatók	Korai házasságot és gyermekvállalást támogatók	Határon túli normákat követők	Anyaországi mintázatot követők	Összesen (fő)
Nincs párja, egyedülálló	<u>6%</u>	24%	44%	<u>26%</u>	427
Van párja, de nem házas	<u>6%</u>	26%	46%	22%	446
Házas	2%	<u>31%</u>	49%	18%	875

5. táblázat: A családalapítás ideális időpontja szerinti klaszterek megoszlása párkapcsolati státusz szerint (sorszázalékok) $P = 0,000$

Megjegyzés: aláhúzás = több elem került az adott cellába, mint az véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adjusted Standardized Residual $\geq 1,96$); dőlt = kevesebb elem került az adott cellába, mint az véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adjusted Standardized Residual $\leq -1,96$).¹⁹

A gyermekvállalás felől közelítve, ha azt vizsgáljuk, hogy hány gyermeket tartanak ideálisnak az egyes klaszterbe tartozók, akkor szintén szignifikáns az összefüggés. A korai esküvőt és gyermekvállalást támogató csoport szerint a legmagasabb az ideális gyermekszám, 2,4. A skála másik végén a kései családalapítást támogatók vannak, akik szerint az ideális gyermekszám 1,9, ami még mindig nem olyan alacsony. A másik két csoport közül a határon túli normákat követőkre a 2,2-es átlagos gyermekszám jellemző, míg az anyaországi mintát követő csoport tagjainak átlaga 2,1. A különbség tehát szignifikáns, ám látszik, hogy az alapvetően kettő körüli átlagok jelentek meg. A korai házasságkötést

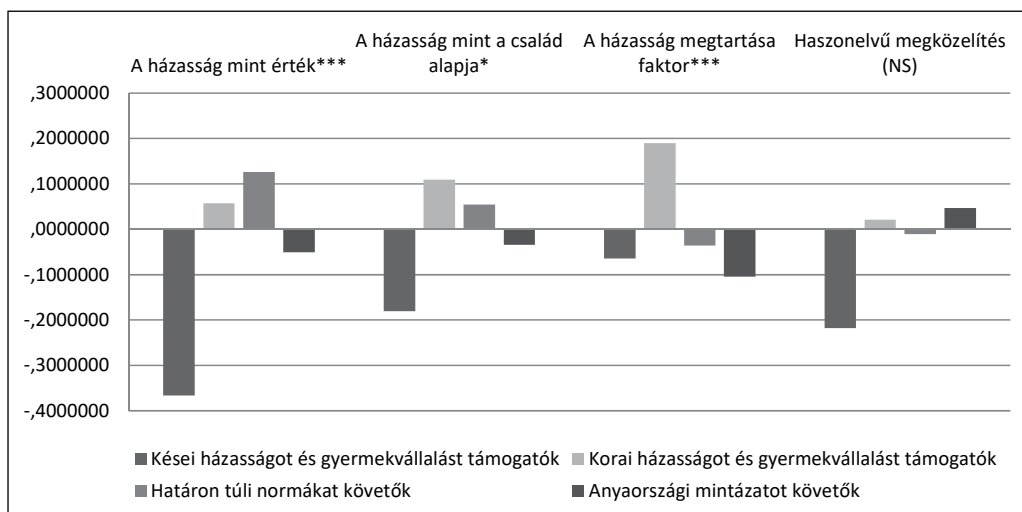
19 Agresti, 2002. Categorical Data Analysis, i. m.

és gyermekvállalást támogatók körében a magasabb szórás oka az lehet, hogy körükben magas a négy gyermeket ideálisnak tartók aránya, és megjelennek az akár 5–7 gyermek vállalását is ideálisnak tartók, míg a kései családalapítást támogatók között egységesebben jelennek meg az egy vagy két gyermeket ideálisnak tartók.

	Átlag	SD
Kései házasságot és gyermekvállalást támogatók	1,9071	0,558
Korai házasságot és gyermekvállalást támogatók	2,4142	0,728
Határon túli normákat követők	2,2133	0,604
Anyaországi mintázatot követők	2,1052	0,597
Teljes minta	2,2351	0,651

6. táblázat: Az ideális gyermekszám és a családalapítás ideális időpontja szerinti klaszterek közötti összefüggés varianciaanalízissel vizsgálva ($p = 0,000$)

Végül kíváncsiak voltunk arra, hogy a négy klasztercsoport között kimutatható-e attitűdbéli különbség a házasság intézményével kapcsolatban. Ennek vizsgálatára azt a kérdésblokkot használtuk fel, amelyben a válaszadók 11 kijelentést értékelhettek négyfokú Likert-skálán. A kérdőív e blokkját minden válaszadó kitölthette, függetlenül attól, hogy házas volt-e, volt-e párja a lekérdezés idején vagy sem. A könnyebb elemezhetőség kedvéért a házassággal kapcsolatos 11 itemet faktoranalízis segítségével összevontuk. Három faktor rajzolódott ki. Az első faktorba azok a kijelentések csoportosultak, amelyek arra vonatkoztak, miszerint a házasság valamiféle értéket jelent (A házasság nem csak papírforma, A házasság nem idejétmúlt intézmény, A házasság élethosszig tartó kapcsolat, a házasság mélyebb elköteleződést jelent). A második faktorba csoportosultak azok az itemek, amelyek szerint a házasság a család alapja (Egy jól működő család alapja a házasság, A gyermekvállaláshoz fontos a házasság). A harmadik faktor kijelentései a házasság megtartásának fontosságát, egyfajta válséllenességet közvetítenek (Akiknek kiskorú gyerekeik vannak, együtt kell maradniuk, Nem igaz, hogy ha egy házasság boldogtalanná válik, jobb, ha elválnak, még ha van is gyermekük, Egy kevésbé jó házasságban is boldogabb az ember, mint egyedül). A negyedik faktor pedig a házasság haszonelvű megközelítését összegzi (A házasság előnyt jelent a hivatalos ügyek intézésekor egy család számára, A házasság anyagi biztonságot jelent). A részletes adatok a mellékletben láthatók.

5. ábra: A házasság egyes faktorainak megítélése a családalapítás ideális időpontja szerinti klasztercsoportok körében

Megjegyzés: *** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$

A házasság megítélésének attitűdfaktorait összevetettük az ideális családalapítás klasztereivel. Három esetben mutatkozott szignifikáns eltérés az attitűdökben, mégpedig az első három faktor esetében. A házasság mint érték leginkább a határon túli normákat követőkre jellemző, de a korai családalapítást támogatókra is jellemző. Kifejezetten nem értenek egyet a házasság értékével a kései családalapítást támogatók. Azzal, hogy a házasság lenne a család alapja, a korai házasságkötést és gyermekvállalást támogatók értenek egyet leginkább, utánuk a határon túli normákat követőkkel. A kései házasságot ideálisnak tartók klaszterében újfent erősen a negatív tartományban látszik a faktorátlag. A házasság megtartásának fontossága határozottan a korai családalapítást támogatók csoportjában fontos, a többi klaszterben negatív, ám ennek a mértéke különböző: az anyaországi családalapítási mintákat követők azok, akik legkevésbé válsáellenesek, majd a kései családalapítást ideálisnak tartók és a határon túli normákat követők. Ez is jelzi, hogy bár a határon túli magyarok alapvetően házasságpártiak,²⁰ a válás megítélése már nem olyan szigorú, mint régebben. A negyedik faktor értékei nem mutattak szignifikáns kapcsolatot a klaszterekkel, mégis érdekes rátekinteni az eredményekre: a korai családalapítást ideálisnak tartók és főleg az anyaországi gyermekvállalási mintákat követők véleményében jelent meg valamennyire a házasság haszonelvű megközelítése.

20 Szilágyi Dániel – Rövid Irén – Ludescher Melinda – Deákné Dusa Ágnes – Trásy Lilla – Papházi Tibor: Mérőföldkövek a családalapítás útján. In: Fürész Tünde – Kántor Zoltán – Székely Levente (szerk.): *Kötélékek. Családkutatás a külhoni magyarok körében*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: Budapest, 2024. 16–33.

Összegzés

Tanulmányunk célja a határon túli magyar közösségek házasságkötésre és elsőgyermek-vállalásra vonatkozó ideálképeinek empirikus vizsgálata volt. Három határon túli régióban (Erdély, Felvidék, Vajdaság) a 18–49 éves korosztály körében zajlott 2023-ban kérdőíves felmérés. Főbb eredményei közé tartozik, hogy kutatásban részt vevők szerint a nők számára a házasságkötés időzítését átlagosan 25,3 éves korra, a férfiakét 27,7 éves korra határozták meg a válaszadók, Erdélyben fiatalabb, a Felvidéken magasabb életkorokat megadva. Az első gyermek vállalásával kapcsolatban a 25,7 évet (nők) és a 28,1 évet (férfiak) jelölték meg. Fontos kiemelni, hogy a házasságkötést a határon túli magyarok a gyermekvállalás időzítése elé helyezték mind a három régióban.

Klaszteranalízissel kialakítottunk négy tipikus attitűdcsoportot, amely a kései és korai családalapítást választókat, a határon túli normákat követőket, illetve az anyaországi mintázatot követőket csoportosította. Varianciaanalízissel és khí-négyzet-próbákkal igazoltuk, hogy a klaszterek összetételét szignifikánsan befolyásolja a régió, az iskolai végzettség, a családi státusz és a vallásosság. A kései mintázatot követők jellemzően magasabb iskolázottságúak és késleltetett életpályát futnak be (arányuk a Felvidéken a legmagasabb: 6%), míg a korai családalapítást preferálók inkább alacsonyabb végzettségű és erősebb közösségi normákkal rendelkező csoportokból kerülnek ki (arányuk Erdélyben a legmagasabb: 32%). A házasok és a vallásosok minden régióban nagyobb arányban tartoznak a korai családalapítást preferálók közé.

Faktoranalízissel négy házassághoz kapcsolódó attitűdfaktort (a házasság mint „érték”; családi alap; a házasságmegtartás; haszonelvű megközelítés) azonosítottunk. A késői családalapítást támogató csoport negatív értékeket képvisel: elutasítja a házasságot mint értéket és mint a család alapját, valamint a megtartás és a haszonelvű megközelítés dimenzióit is. A korai családalapítást preferálók viszont éppen ellenkezőleg, következetesen pozitív hozzáállást mutatnak: különösen magas pontszámot érnek el a házasság megtartása faktorban, de a házasság mint érték és mint a család alapja dimenzióiban is erőteljes támogatók. A határon túli normákat követők leginkább a házasság értékét emelik ki, míg a megtartás és a haszonelvű faktorokban csupán inkább középutas állásponton vannak. Az anyaországi mintázatot követők csoportjában jelenik meg a haszonelvű megközelítés, miközben a tradicionális érték- és megtartási attitűdökben visszafogottabb álláspontot képviselnek.

Elemzésünkben rámutattunk arra, hogy az életpályák, a családi helyzet és a párkapcsolati attitűdök megítélése alapvetően meghatározza a családi ideálképet a határon túli magyarok körében. A kvantitatív felmérés mellett érdemes lenne további mélyinterjúk kutatásokkal megvizsgálni az attitűdök részletesebb összefüggéseit, hogy alaposabban megértsük az ezzel kapcsolatos ideálképet.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás az MCA Collegium Professorum Hungarorum keretében készült.

Irodalomjegyzék

Agresti, Alan: *Categorical Data Analysis*. Wiley: New York, 2002.

Dusa Ágnes – Ludescher Melinda – Kozák Kökény – Uhljár Péter – Wágner Tamás: A mamahotel-jelenség Európában – a szülői ház elhagyásának átlagéletkora szempontjából. *Kapocs*, 2025. 8 (1–2). 157–178. DOI: <http://doi.org/10.63582/KAPOCS.2025.1-2.11>

Engler Ágnes: Párkapcsolati elköteleződések és családalapítási szándékok. In: Engler Ágnes (szerk): *Család és karrier*. Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központ: Debrecen, 2018. 13–42.

Fürész Tünde – Nagy Tímea – Horváth-Varga Anikó: A 30 éves kor alatti gyermekvállalás ösztönzésének szükségessége. *Kapocs*, 2023. 6 (2–3). 36–45. DOI: <http://doi.org/10.63582/KAPOCS.2023.2-3.4>

Györgybiró, A. C.: Külhoni családok a járvány idején. *Kapocs*, 2021. 4 (1–2), 21–28. DOI: <http://doi.org/10.63582/KAPOCS.2021.1-2.3>

Gyurgyík László – Sebők László (szerk): *Népszámlálási Körkép Közép-Európából 1989–2002*. Teleki László Alapítvány: Budapest, 2003.

Karácsonyi Dávid – Kincses Áron: Az elvándorlás hatása a kárpátaljai magyarság helyzetére. *Földrajzi Közlemények*, 2010. 134 (1). 31–44.

Kincses Áron: *A Kárpát-medence ezredforduló utáni migrációs hálózatának vizsgálata*. Központi Statisztikai Hivatal: Budapest, 2012.

Kiss Tamás: A reprodukzív magatartás etnikai különbségei Erdélyben. *Kisebbségi Szemle*, 2019. 4 (4). 51–75.

Lazzari, Ester – Compans, Marie-Caroline – Beaujouan, Eva: Changing Childbearing Age Norms in Europe in Times of Fertility Postponement. *SocArXiv*, 2022. december 15. DOI: <https://doi.org/10.31235/osf.io/xbheq>

Nyírády Adrienn: Házasságkötések hazai és nemzetközi viszonylatban. *Kapocs*, 2024. 7 (1–2). 67–77. DOI: <http://doi.org/10.63582/KAPOCS.2024.1-2.6>

Papházi Tibor – Béres Orsolya – Baraté Edina – Trieb Mariann – Székely András: Párkapcsolatok és gyermekvállalás a külhoni magyar családok körében – egy reprezentatív kutatás eredményei. *Kisebbségi Szemle*, 2019. 4 (3). 7–36.

Szilágyi Dániel – Rövid Irén – Ludescher Melinda – Deákné Dusa Ágnes – Trásy Lilla – Papházi Tibor: Mérőkövek a családalapítás útján. In: Fűrész Tünde – Kántor Zoltán – Székely Levente (szerk.): *Kötélékek. Családkutatás a külhoni magyarok körében*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: Budapest, 2024. 16–33.

Tóth Géza – Kincses Áron: A Kárpát–Pannon térség gazdasági térszerkezete. *Statistikai Szemle*, 2024. 102 (5). 397–414.

Melléklet

*A házasság megítélésének faktorai (faktorsúlyok). Maximum-Likelihood módszer.
Teljes magyarázott variancia: 44,867. KMO: 0,786.*

	Faktorok			
	A házasság mint érték	A házasság mint a család alapja	A házasságmegtartás fontossága	A házasság haszonelvű megközelítése
A házasság csak papírforma, mintha jogosítványt adnának az együttéléshez.	-,685	-,104	-,118	,061
A házasság idejétmúlt intézmény.	-,598	-,058	-,096	-,015
A házasság élethosszig tartó kapcsolat.	,533	,218	,193	,080
A házasság mélyebb elköteleződést, átgondoltabb köteléket jelent.	,516	,195	,002	,167
Egy jól működő család alapja a házasság.	,271	,803	,208	,060
A gyermekvállaláshoz fontos a házasság.	,240	,717	,227	,079
Akiknek kiskorú gyerekeik vannak, együtt kell maradniuk.	,082	,177	,626	,129
Ha egy házasság boldogtalanná válik, jobb, ha elválnak, még ha van is gyermekük.	-,176	-,088	-,595	-,002
Egy kevésbé jó házasságban is boldogabb az ember, mint egyedül.	,047	,324	,394	,175
A házasság előnyt jelent a hivatalos ügyek intézésekor egy család számára.	-,010	-,034	,048	,666
A házasság anyagi biztonságot jelent.	,142	,247	,157	,532

